

Олексій БРАТУТА,

*кандидат економічних наук, доцент
факультету міжнародних відносин*

Львівського національного університету імені Івана Франка;

Євген БРАТУТА,

*студент I курсу магістратури
факультету міжнародних відносин*

Львівського національного університету імені Івана Франка

ПУБЛІЧНА ДИПЛОМАТІЯ: ТЕРМІНОЛОГІЧНІ, ОНТОЛОГІЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. У статті розглянуто аспекти явища публічної дипломатії (ПД). Проаналізовано трансформацію цього терміна; досліджено основні ознаки явища, на підставі яких уточнено зміст визначення його поняття; досліджено причинно-наслідковий зв'язок між ПД та її видовими формами; оцінено стан сформованості ПД як ресурсу зовнішньополітичної сили в Україні тощо. В дослідженні використано історичний, порівняльний, категоріальний, системний аналіз, гіпотетико-дедуктивний метод, принципи єдності історичного і логічного та причинно-наслідкового зв'язку, узагальнення, систематизації.

Ключові слова: держава, м'яка зовнішньополітична сила держави, дипломатія, традиційна дипломатія, публічна дипломатія.

У сучасних умовах світового порядку, що функціонує на засадах комплексної взаємозалежності держав, забезпечення цілей і завдань зовнішньої політики визначають уже потенціалом не тільки жорсткої, а й м'якої сили відповідного актора, яка поступово стає вирішальним чинником у системі міждержавних відносин. Масштаб потенціалу такого виду зовнішньополітичної сили держави залежить від складу й обсягу ресурсів м'якої дії, серед яких важлива роль ПД [1, с. 14]. Водночас багатоаспектність зазначеного явища, неоднозначність тлумачення його сутності в науковому та сприй-

няття можливостей застосування у практичному ракурсах потребують подальших досліджень щодо виявлення змісту цього поняття та конкретизації його інституціональних елементів.

Основні напрями наукових розробок щодо визначення ПД стосуються дат та історичних обставин появи, часових меж і особливостей застосування терміна [2–5]; засадничих суспільно-історичних обставин, що зумовили виникнення явища [2; 3; 5; 6]; змісту поняття чи його окремих ознак [2; 3–8]; класифікації явища та змісту поняття його окремих видових форм [2; 9–15]. Ці дослідження здебільшого зроблено на емпіричному рівні наукового пізнання, вони лише термінологічно визначають явище та представляють його зміст у формі наукової гіпотези, а отже, не є завершеною та загальновизнаною системою наукових знань.

Мета статті – визначити зміст поняття «ПД» як ресурсу м'якої зовнішньополітичної сили держави, а також його інституціональні елементи. Задля цього потрібно проаналізувати особливості трансформації терміна «ПД»; розглянути загальні й істотні ознаки явища, на підставі яких уточнити зміст визначення його поняття; дослідити причинно-наслідковий зв'язок між поняттям і визначеними в науковій літературі його видовими формами та встановити, які з них належать до поняття; з'ясувати склад інституціональних елементів явища ПД; загально оцінити стан сформованості ПД як ресурсу зовнішньополітичної сили держави в Україні. В дослідженні використано історичний, порівняльний, категоріальний, системний аналіз, гіпотетико-дедуктивний метод, принципи єдності історичного і логічного та причиново-наслідкового зв'язку, узагальнення, систематизації.

Термін «ПД» використовують і в лексиконі, й у практиці політиків переважної більшості держав світу, насамперед державних діячів вищого рангу, журналістів, фахівців політичної науки з середини ХІХ ст. [2, с. 4; 3, с. 999] і досі. За цей час відбулося два взаємопов'язані трансформаційні процеси, один із яких стосується смислового значення (від інформаційної доступності до змісту дипломатичної діяльності держави до вирішального оцінювання доречності засад державної зовнішньої політики з боку суспільства), а інший – пізнавального статусу досліджуваного терміна (перехід із класу практичних до наукових).

Щодо напряму дослідження, пов'язаного з визначенням засадничих суспільно-історичних обставин, що зумовили виникнення явища ПД як окремого способу дипломатичної діяльності, думка переважної більшості науковців однастайна. Вони виокремлюють такі обставини: глобалізацію [3, с. 989; 6, с. 325]; збільшення кількості недержавних суб'єктів міжнародних відносин і посилення їхнього впливу на зовнішню політику суверенних держав [2, с. 9; 5, с. 104; 6, с. 326]; інтенсивне застосування нових комунікаційних технологій у міжнародних відносинах із боку диплома-

тичних служб країн [3, с. 989; 5, с. 104]; міждержавну активність нецентральних органів влади [6, с. 326].

Якщо стосовно використання терміна «ПД», яким ідентифікують новий тип дипломатії, більшість науковців однастайна, то у визначенні змісту цього суспільного явища є певні розбіжності [2, с. 5; 3, с. 992], адже воно недавно стало об'єктом дослідження на теоретичному рівні пізнання політичної науки. Основна причина неузгодженості позицій в експертному середовищі має методологічну природу. Відмінності у поглядах науковців стосуються визначення основних істотних ознак явища ПД. На основі порівняльного аналізу й узагальнення таких визначень виокремлено їхні варіанти за основними ознаками: 1) мета цього типу дипломатії за Едмундом Галліоном – формування міжкультурної комунікації між державами [2, с. 4]. Найзмістовнішою є дефініція відомого американського дослідника Ніколаса Калла: «Публічна дипломатія – це проекти в галузі культури, програми обмінів, короткострокові інформаційні кампанії (advocacy), міжнародне мовлення та моніторинг зарубіжної громадської думки (listening)» [2, с. 6]; 2) мета, суб'єкт діяльності, об'єкт впливу. На думку зnanого американського дослідника Сноу Крокера, ПД – «дії уряду щодо впливу на зарубіжну громадськість в процесі зовнішньополітичної діяльності» [2, с. 3]. Розширена дефініція в українських науковців. Ілля Гавриленко визначає ПД як «комплекс заходів, що здійснюються як центральними, так і закордонними органами зовнішніх зносин держави з метою дослідження ставлення та інформування іноземної громадськості, а також встановлення контактів закордоном, з метою покращення іміджу держави та досягнення національних інтересів» [4, с. 112]; 3) суспільні відносини, мета цього способу здійснення дипломатичної діяльності, суб'єкт цієї діяльності, а також об'єкт і способи впливу. Найзмістовнішою є дефініція відомого американського дослідника Алана Генріксона: «Публічна дипломатія є способом здійснення урядами міжнародних відносин через відкриті ЗМІ та через взаємодію з широким колом неурядових організацій (політичними партіями, корпораціями, торговими асоціаціями, профспілками, навчальними закладами, релігійними організаціями, національними групами і навіть з окремими індивідами) з метою впливу на дії і політику інших урядів» [2, с. 3]; 4) мета, суб'єкти цієї діяльності, а також об'єкт впливу. Вітчизняний науковець Олександр Висоцький зазначає: «Публічна дипломатія є сукупністю технологій та інструментів зовнішньої політики, що реалізуються в рамках діяльності політичних інститутів і акторів як державних, так і недержавних, спрямованих на реалізацію комплексної дипломатичної стратегії держави через вплив на населення зарубіжної держави з метою впливу на її політичні процеси і прийняття політичних рішень» [2, с. 3].

Порівняльний аналіз цих визначень ПД дає підстави зробити висновок, що їхній зміст сформований на основі лише істотних ознак, серед яких головною є та, що характеризує дію («операцію» за термінологією формальної логіки [18, с. 51]), за допомогою якої виявляють сутність поняття явища. Отже, всі згадані вище визначення належать до такого виду реального явного визначення, як операційне. Щоб розкрити зміст поняття явища, які є предметом дослідження гуманітарних наук, необхідно використовувати реальне явне визначення атрибутивно-реляційного виду, а реальне явне визначення операційного виду застосовують зазвичай у математиці, фізиці, хімії тощо [18, с. 51]. Особливість реального явного визначення атрибутивно-реляційного виду в тому, що зміст поняття явища розкривають через найближчий рід і видову ознаку [18, с. 50–51]. Отже, коли дослідники формулювали дефініції поняття явища ПД, вони припустилися методологічної хиби, внаслідок якої не вдалося онтологічно правильно розкрити зміст поняття відповідного явища; це зумовило різноманіття варіантів його визначення. Крім того, що необґрунтовано було використано логічну форму для розкриття змісту поняття явища ПД, було порушено логічні правила визначення понять, насамперед правило співмірності правої і лівої частин дефініції [18, с. 52]. У правій частині, на відміну від лівої, немає визначального поняття, що мало б розкривати загальну ознаку (через найближчий рід), тому вона змістовно не узгоджена з іменем відповідного детонату. Як видно з імені одиничного поняття «ПД», роль родової ознаки має відігравати загальне поняття «дипломатія».

Серед українських дослідників ПД лише О. Висоцький окреслив проблему та визначив завдання: «Для докладного вивчення даного феномена необхідно уточнити зміст вихідних понять. [...] двох його складових – дипломатії і публічності [2, с. 3]. Науковець стверджує: «У сучасному політичному дискурсі є кілька визначень поняття “дипломатія”: 1) вид діяльності з управління відносинами між країнами, вміння вести таку діяльність; 2) форма співпраці між державами мирними засобами; 3) діяльність глав держав, урядів і спеціальних органів зовнішніх відносин щодо здійснення цілей і завдань зовнішньої політики держави, а також щодо захисту прав та інтересів держави за кордоном. Тому дипломатію можна визначити як послідовну і системну діяльність керівництва держави та уповноважених ним державних органів, спрямовану на реалізацію зовнішньої політики держави з використанням мирних засобів» [2, с. 3].

У вітчизняній спеціальній літературі з питань дипломатичної служби [16; 19] для тлумачення поняття «дипломатія» запропоновано такі джерела: 1) «Оксфордський словник англійської мови»: «Дипломатія – це здійснення міжнародних відносин шляхом переговорів, метод, за допомогою якого ці відносини регулюються і ведуться послами та посланниками,

робота чи мистецтво дипломата» [16, с. 316; 19, с. 54]; 2) «Словник іншомовних слів»: «Офіційна діяльність глав держав, урядів та спеціальних органів зовнішніх зносин щодо здійснення зовнішньої політики й захисту прав та інтересів держави за кордоном» [20, с. 170]; 3) «Українську дипломатичну енциклопедію»: «Дипломатія – офіц. діяльність глав держав та глав урядів, відомств закордонних справ, дипломатичних представництв та інших органів зовнішніх зносин з реалізації цілей і завдань зовнішньої політики держави, а також захисту прав та інтересів держави, її установ і громадян за кордоном» [16, с. 316].

Порівняльний аналіз змісту представлених вище семи варіантів визначення загального поняття «дипломатія» дає підстави зробити висновки:

1. Перші дві дефініції належать до атрибутивно-реляційного виду явного реального визначення. До того ж представлені у цих визначеннях загальні ознаки не стосуються такого виду поняття, як особливе. Тобто у сформульованих дефініціях не дотримано методологічної вимоги – визначення через найближчий рід [18, с. 32]. У першій дефініції основна загальна ознака у визначального поняття «управління», але воно належить до обсягу більш загального родового поняття «суспільна діяльність» як певний тип цієї діяльності. Поняття «управління» містить поняття з меншим рівнем узагальнення, що поділяються за ознакою суб'єкта цього виду суспільної діяльності. Зокрема, є поняття «державне управління», що має бути визначальним через найближчий рід у дефініції поняття «дипломатія». Щодо двох істотних ознак, представлених у першому варіанті визначення відповідного поняття («відносини між країнами» та «вміння вести таку діяльність»), вони є універсальними для багатьох суспільних явищ, а тому не розкривають специфіки явища дипломатії. Стосовно другого варіанта дефініції, тут загальна ознака, по суті, визначена онтологічно хибно, тому що дипломатія є не спільною діяльністю держав, а індивідуальною діяльністю держави. Щодо основної істотної ознаки («мирних засобів»), то це визначальне поняття має той самий системний недолік, що й попередня дефініція. Отже, в обох варіантах розглянутих дефініцій не дотримано правила співмірності у визначенні поняття «дипломатія», унаслідок чого зроблено логічну помилку «надто широкого визначення».

2. Останні п'ять дефініцій є операційним видом явного реального визначення, тобто не дотримано правила співмірності у визначенні поняття «дипломатія» та є логічна помилка «надто вузького визначення». Щоб розкрити зміст відповідного поняття, використано як близькі за змістом ознаки, так і специфічні, тобто представлені лише в одному з варіантів дефініцій. Серед першої групи істотних ознак можна виокремити: сферу суспільних відносин дипломатії (міжнародна чи міждержавна); матеріальну форму буття явища (суспільна діяльність); суб'єкта діяльності (в

узагальненій формі – держава, а в конкретизованій – вище керівництво держави й уповноважений ним орган); мету дипломатичної діяльності (цілі та завдання зовнішньої політики держави). До специфічних ознак належить те, що дипломатичну діяльність провадять через переговори, а серед її суб'єктів, окрім спеціалізованих, є ще інші органи зовнішніх відносин, причетні до реалізації зовнішньої політики держави.

Серед основних істотних ознак є та, що визначає мету буття будь-якого суспільного явища, вона системоутворювальна у формуванні змісту поняття, тобто зумовлює необхідність інших ознак цього виду. Мета дипломатії – у її цілях (забезпеченні реалізації національних інтересів), а також у завданнях (організації дій із зовнішньої політики). В політології є визначення зовнішньої політики як «закордонної діяльності держави» [21, с. 420]. Щоби конкретизувати зміст цієї дефініції, додаємо п'ять важливих теоретичних положень: 1) «що стосується зовнішньої політики, спрямованої на регулювання відносин з іншими державами та міжнародними організаціями, то її суб'єктом [...] виступає лише держава» [21, с. 144]; 2) «дії всіх інших суб'єктів політики на міжнародній арені є складовими не зовнішньої політики держави, а міжнародної політики» [21, с. 420]; 3) «розрізнення зовнішньої і міжнародної політики дає можливість, зокрема, розмежовувати зовнішньополітичну діяльність держави як вираження загальнонаціональних інтересів і дії окремих національних суб'єктів політики, наприклад партій чи засобів масової інформації, на міжнародній арені, які можуть суперечити загальнонаціональним інтересам і вже із цієї причини не вважатися складовими зовнішньої політики держави» [21, с. 420]; 4) «розрізняють два основні рівні зовнішньополітичних інтересів: рівень головних інтересів і рівень специфічних інтересів. Рівень головних інтересів охоплює зовнішньополітичні інтереси, пов'язані із забезпеченням безпеки й цілісності держави як певної соціально-економічної, політичної, національно-історичної і культурної спільноти, захистом економічної і політичної незалежності держави, утриманням і зміцненням її авторитету в системі міжнародних відносин. Інтереси цього рівня стосуються самого існування держави, а тому забезпечуються [...] всіма наявними засобами – дипломатичними, економічними, ідеологічними, воєнними» [21, с. 423]; 5) «зовнішня політика держави виконує три основні функції: охоронну, представницько-інформаційну і переговорно-організаторську, які є конкретизацією зовнішніх функцій держави: оборонної, дипломатичної і співробітництва» [21, с. 426].

Мета дипломатії як основна істотна ознака разом із наведеними вище теоретичними положеннями політології дали змогу визначити ще дві необхідні основні істотні ознаки: суспільні відносини, до яких належить явище міждержавних відносин, де суб'єкт дипломатичної діяльності – держава.

З вищенаведених варіантів дефініцій поняття «дипломатія» щодо визначення суб'єкта відповідної діяльності серед науковців немає одностайності. Зазвичай окреслюють склад акторів, що відрізняються за рівнем конкретизації. На підставі порівняльного аналізу змісту дефініцій поняття «дипломатія» були виокремлені такі варіанти визначення складу суб'єктів дипломатичної діяльності: 1) глава держави, глава уряду, спеціальні органи зовнішніх відносин; 2) керівництво держави й уповноважені ним державні органи; 3) глава держави, глава уряду, відомство закордонних справ, дипломатичні представництва, інші органи зовнішніх відносин.

Як порівняти з першими двома варіантами, в останньому склад суб'єктів дипломатії повніший і гранично конкретизований, а тому його треба розглядати як об'єкт подальшого аналізу. Крім глави держави та глави уряду, до суб'єктів зовнішніх відносин і зовнішньої політики держави в складі її вищого керівництва зараховують «вищий орган законодавчої влади» [21, с. 422].

Також у зазначеному вище складі суб'єктів дипломатії представлені актори, які належать до різних щаблів і видів органів державної виконавчої влади, а отже, відрізняються за галузями сфери державного управління як окремого типу суспільної діяльності. Парламент, глава держави та глава уряду належать до «центрального органу зовнішньополітичного керівництва», основне завдання яких – у визначенні засад зовнішньої політики держави й основних напрямів стратегії її здійснення. Щодо відомства закордонних справ й інших органів зовнішніх відносин, то вони належать до спеціальних державних органів, які безпосередньо здійснюють зовнішню політику держави [21; 22]. Перша група із зазначених суб'єктів зовнішніх відносин виконує загальні функції зовнішньої політики в певній частині (охоронну, представницьку, переговорну), але в межах усього суспільного буття. На представників другої групи покладено загальні функції зовнішньої політики (охоронну, представницько-інформаційну, переговорно-організаторську), але відмінність у тому, що в реалізації зовнішньої політики держави спеціалізація відбувається за видами суспільного буття; зокрема, для відомства закордонних справ це політичні відносини. «Органи спеціальних відносин – це дипломатія спеціалістів, тобто фахівців, які працюють у різних міністерствах і відомствах, не є дипломатами у загальноприйнятному розумінні, але їхня діяльність, особливо під час підготовки документів до міжнародних договорів і переговорів набуває частково дипломатичного характеру, тим більше, що здійснюється за координацією Міністерства закордонних справ». Відповідну роботу виконують «відділи міжнародних відносин», вони функціонують у «галузевих міністерствах і відомствах [...] для забезпечення договірних зобов'язань держави» [22, с. 17]. Крім того, діяльність у зовнішніх відносинах для центрального органу зовнішньополітичного керівництва визначає конституція держави; для інших органів зовнішніх від-

носин – норми внутрішньодержавного права; для відомства закордонних справ і дипломатичних представництв – норми внутрішньодержавного та міжнародного права [21; 22].

Положення щодо виокремлення відомства закордонних справ і дипломатичних представництв як самостійних рівнозначних суб'єктів дипломатії є онтологічно хибним. Дипломатичні представництва (їх ще називають «закордонними установами») разом із центральним апаратом є окремими складниками елементів, що утворюють організаційну структуру зовнішньополітичного відомства [22], а враховуючи те, що обидва зазначені елементи належать до органів державного управління, у системі державної служби вони утворюють її окремий вид – дипломатичну службу.

За результатами аналізу вдалося виокремити основні загальні й істотні ознаки поняття явища дипломатії. Зокрема, основною загальною ознакою є те, що дипломатія належить до окремого виду суспільної діяльності – державного управління. Основні істотні ознаки цього поняття: цілі та завдання дипломатії – забезпечення реалізації національних інтересів, організація заходів із зовнішньої політики; суб'єкт зазначеного виду державного управління – зовнішньополітичне відомство (дипломатична служба), що є окремим видом державної служби; діяльність дипломатичної служби обмежена політикою міждержавних відносин; робота зовнішньополітичного відомства регламентована нормами внутрішньодержавного та міжнародного права.

До основних істотних ознак поняття явища дипломатії має стосуватися положення щодо: а) «захисту прав та інтересів держави, її установ і громадян за кордоном». По-перше, ці положення є складниками змісту загального поняття «національні інтереси» («головні зовнішньополітичні інтереси»). По-друге, реалізацію цих цілей серед цілей зовнішньої політики поряд із зовнішньополітичним відомством забезпечують також деякі інші органи державної виконавчої влади різних рівнів. По-третє, особливість цілей дипломатичної діяльності полягає в тому, що вони стосуються лише політики в системі міждержавних відносин; б) засобів ведення відповідної діяльності – «мирними засобами» / «шляхом переговорів». Зазначені ознаки не належить до тих основних істотних, що притаманні лише дипломатії як окремій формі державного управління.

Ще однією методологічною хибою дослідників під час визначення поняття «дипломатія» є те, що не було враховано причинно-наслідкового зв'язку між змістом поняття цього явища та змістом співвідносного поняття «зовнішньополітичне відомство». Через це у змісті зазначеного поняття поєднано ознаки як певного виду, так і суб'єкта цієї діяльності, що означає ще одну логічну помилку внаслідок порушення вимог третього правила визначення понять [18, с. 52]). За таких обставин права частина визначення відповідного поняття стала необґрунтовано перевантаженою змістовно, що дає ефект

семантичного шуму під час осмислення всіх семи варіантів дефініції явища дипломатії. Одна з причин розбіжностей пов'язана з тим, що хоча в експертно-науковому середовищі широко застосовують термін «зовнішньополітичне відомство», його визначення у формі поняття немає. В науковій літературі майже неможливо знайти результати дослідження щодо встановлення складу основних загальних та істотних ознак зазначеного явища [21; 22]. Поряд із цим, як це не парадоксально, дефініцію суспільного явища дипломатичної служби, хоч і нечасто, можна знайти в окремії вітчизняній спеціальній літературі довідкового чи нормативно-правового типу, зокрема в: 1) «Українській дипломатичній енциклопедії»: «Дипломатична служба – складова частина держ. служби, що призначена забезпечувати практичну реалізацію зовнішньої політики держави, захист її нац. інтересів у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів громадян і юрид. осіб за кордоном» [16, с. 308]; 2) ст. 1 Закону України «Про дипломатичну службу»: «Дипломатична служба – це державна служба особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності посадових осіб дипломатичної служби, пов'язаній з реалізацією зовнішньої політики України, захистом національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном» [23].

Хоча наведені дефініції за змістом, зокрема складом загальних і істотних ознак, майже тотожні, для аналізу поняття явища дипломатичної служби потрібно послуговуватися першою. З порівняння їхнього змісту зрозуміло, що поняття у відношенні загального та одиничного. Тобто поняття явища дипломатичної служби в зазначеному нормативно-правовому документі розкриває зміст відповідного явища лише для конкретної держави, а отже, є елементом в обсязі загального поняття. До того ж під час визначення терміна в лівій частині дефініції були порушені принципи логічної процедури найменування – однозначності та предметності [18, с. 29]. виправлення помилки потребує заміни терміна «дипломатична служба» на термін «дипломатична служба України» і в назві відповідного закону, і в ст. 1 цього нормативно-правового документа.

Щодо визначення поняття «дипломатична служба» в Українській дипломатичній енциклопедії є такі зауваження: 1) хоча для дефініції фахівці використали атрибутивно-реляційний вид явного реального визначення, все-таки воно зроблене не через найближчий рід. Загальну ознаку ідентифікує термін «складова частина держ. служби». Але не враховано, що «держ. служба» як загальне поняття містить одиничні, що позначають окремі органи державної служби, які належать до різних гілок державної влади (законодавчої, виконавчої, судової, глави держави). Дипломатична служба стосується виконавчої гілки влади, центральних органів загальнодержавної виконавчої влади. Органи виконавчої влади диференційовані за

рівнями загальнодержавної влади – центральні і регіональні; 2) щодо таких істотних ознак, як «захист її нац. інтересів у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів громадян і юрид. осіб за кордоном», то вони у змісті відповідної дефініції зайві, бо метою діяльності дипломатичної служби є реалізація зовнішньої політики держави, де зазначені цілі передбачено; 3) не враховано тієї однієї з основних істотних ознак, що відрізняє її від інших відомчих органів: діяльність регламентована нормами внутрішньодержавного та міжнародного права; 4) під час порівняння визначень понять «дипломатія» та «дипломатична служба» видається, що у відношенні між ними не суб'єкт, а діяльність має статус співвідносного поняття.

На підставі цих зауважень і визначених основних загальних та істотних ознак явища дипломатичної служби пропонуємо уточнити та викласти зміст його дефініції в такій редакції: це окремий вид центральних органів виконавчої влади загальнодержавного рівня, уповноважений реалізувати цілі та завдання зовнішньої політики держави в системі міждержавних політичних відносин, діяльність якого регламентована нормами внутрішньодержавного та міжнародного права.

З урахуванням запропонованої дефініції суспільного явища дипломатичної служби, раніше визначених основних загальних та істотних ознак суспільного явища дипломатії, а також поняття «зовнішньополітичний вплив держави» [1, с. 12] пропонуємо уточнити та викласти зміст дефініції поняття «дипломатія» в такій редакції: це окремий вид суспільної діяльності в державному управлінні, що його здійснює дипломатична служба держави через зовнішньополітичний вплив на цілі та завдання зовнішньої політики інших держав.

Зовнішньополітичний вплив на цілі та завдання зовнішньої політики інших держав є основною істотною ознакою суспільного явища дипломатії. Визначення цілей і завдань зовнішньої політики держави є функцією її вищого керівництва та результатом послідовного поетапного ухвалення політичних рішень щодо визначення засад, основних напрямів стратегії та загального управління діяльністю дипломатичної служби щодо практичної реалізації цього виду державної політики. Водночас відповідний процес є об'єктом впливу іншої держави, що його реалізують завдяки діяльності її зовнішньополітичного відомства. Зазначену діяльність мають вести в певний спосіб, зокрема з такими основними елементами: інституційним каналом політичної комунікації; комплексом інструментів управління для забезпечення її практичної реалізації. Світовий досвід сучасної дипломатії засвідчує: 1) є лише два інституційні канали політичної комунікації, через які може відбуватися зовнішньополітичний вплив однієї держави на політичне рішення вищого керівництва іншої в системі зовнішніх відносин, – традиційний (відомчий) і публічний. Перший канал – інститут

взаємодії дипломатичних служб двох держав – суб'єкта й об'єкта зовнішньополітичного впливу. Другий виявлений у взаємозв'язку дипломатичної служби держави, що є суб'єктом зовнішньополітичного впливу, та громадянського суспільства держави, яка є об'єктом цього впливу (політичні партії, громадсько-політичні організації та рухи, провідні представники політичної еліти, ЗМІ, пересічні громадяни тощо); 2) інструментарій зовнішньополітичного впливу, класифікацію видових форм якого визначають дієвими інституційними каналами політичної комунікації, має дві групи: а) відомчі інструменти управління, зокрема вербальні усні (офіційні зустрічі, пресконференції, брифінги, офіційні переговори, саміти тощо), вербальні письмові (офіційні пропозиції, ноти, договори), електронні (телефон, електронна пошта, телеграф) та онлайніві (сайти, інтернет-сторінки), невербальні; б) публічні інструменти управління, зокрема вербальні усні (неофіційні зустрічі, інтерв'ю, лекції, конференції, форуми тощо), вербальні письмові (газети, журнали, книжки тощо), електронні (телефон, електронна пошта, радіо, телебачення тощо) й онлайніві (інтернет-сторінки, блоги, соціальні мережі, конвергентні медіа тощо), невербальні.

Отже, йдеться про два типи дипломатії: традиційну і публічну, для яких основною істотною ознакою є інституційний канал передання. Сформульована вище дефініція поняття явища дипломатії, а також визначені основні істотні ознаки її видових форм дають підстави та можливість уточнити та викласти зміст їхніх дефініцій у такій редакції: традиційна дипломатія – окремий тип дипломатії, що забезпечує здійснення зовнішньополітичного впливу на цілі та завдання зовнішньої політики іншої держави через інституційний канал політичної комунікації між дипломатичними службами держав, що відповідно є суб'єктом і об'єктом зазначеної цілеспрямованої дії; ПД – це окремий тип дипломатії, що забезпечує здійснення зовнішньополітичного впливу на цілі та завдання зовнішньої політики іншої держави через інституційний канал політичної комунікації між дипломатичною службою та громадянським суспільством держав, що відповідно є суб'єктом і об'єктом зазначеної цілеспрямованої дії.

Щодо останнього з викладених раніше основних напрямів дослідження суспільного явища ПД – класифікацій явища ПД, спираючись на порівняльний аналіз опублікованих наукових результатів, зроблено такі висновки: в експертному середовищі немає загально визнаної систематизованої класифікації зазначених форм; дослідники не означили та не обґрунтували критеріїв групування, внаслідок чого немає відповідної класифікації; переважна більшість досліджень сфокусована на окремих видових формах і стосується опису їхніх істотних ознак; серед видових форм ПД є культурна [2; 9–11; 16, с. 332], освітня [12; 13], наукова [14], цифрова / віртуальна [2; 16, с. 321], мережева [16, с. 332], гастрономічна [15].

Стосовно перших трьох видових форм зауважимо, що за допомогою відповідних термінів ідентифікують діяльність певних відомств щодо реалізації зовнішньої політики держави лише в однойменних галузях суспільного буття; ця діяльність, як сказано вище, суттєво відрізняється від діяльності дипломатичної служби. Особливість її в тому, що завдяки дипломатії забезпечують встановлення, підтримку на певному рівні на деякий час і розширення в майбутньому масштабу зовнішньополітичних міждержавних відносин як основи здійснення будь-яких інших видів зовнішньої діяльності, а також їхню координацію для системної реалізації зовнішньої політики держави. Термінами «цифрова дипломатія» та «мережева дипломатія» позначають не окремі види діяльності зовнішньополітичного відомства, а відповідні інструменти управління, якими воно послуговується, – електронні й онлайніві. Термін «гастрономічна дипломатія» позначає, як зауважують дослідники, мирне знаряддя м'якого впливу в дипломатії [15, с. 169], тобто певний засіб з арсеналу невербальних інструментів зовнішньополітичного впливу. Вищезазначені зауваження дають підстави зробити висновки, що результати досліджень стосовно видових форм явища ПД є квазінауковими, а проблема класифікації є штучною.

Як зазначають дослідники, у ХХІ ст. ПД стала важливим складником міжнародного життя переважної більшості розвинутих держав [7, с. 709]. Отже, постійно розширюється група суверенних держав, зовнішньополітичні відомства яких застосовують поряд із традиційною публічну форму дипломатії. Нещодавно до них долучилася Україна. Важливим є ухвалення Стратегії публічної дипломатії МЗС України на 2021–2025 роки. Однак слід наголосити, що вона не є завершеним відомчим плановим документом, загалом має декларативний характер, компілятивно сформована та потребує істотного доопрацювання, спираючись на обґрунтовану методологічну базу. Необхідно розв'язати проблеми легітимізації у вітчизняному законодавстві суспільного явища ПД як нової окремої форми дипломатії. Водночас намагання МЗС України запровадити в діяльності поряд із традиційною формою дипломатії ще й публічну показують: нарешті в цій галузі державного управління розпочато реформування з урахуванням сучасних реалій у системі міждержавних відносин.

Нині є всі підстави вважати ПД у міждержавних відносинах одним із актуальних напрямів дослідження політичної науки. Впродовж тривалого використання термін «ПД» зазнав і смислової трансформації (з позначення стилю дипломатії на позначення способу ведення відповідної діяльності), і трансформації його пізнавального статусу (з життєво-досвідного виду пізнання на науковий). Поняття явища ПД потрібно тлумачити як окремий тип дипломатії, що забезпечує певній державі здійснення зовнішньополітичного впливу на цілі та завдання зовнішньої політики іншої

держави через інституційний канал політичної комунікації між дипломатичною службою та громадянським суспільством, що відповідно є суб'єктом й об'єктом зазначеної цілеспрямованої дії. ПД не має видових форм, а до її інституціональних елементів належать: відповідний комплекс нормативно-правових і відомчих документів; склад профільних підрозділів в організаційній структурі зовнішньополітичного відомства, їхні функції, штат, арсенал управлінських інструментів, ієрархічна вертикаль підпорядкування; система стратегічного і поточного планування та звітності; джерела фінансування. В Україні розбудову цього виду ресурсу м'якої зовнішньополітичної сили держави лише започатковано.

1. Братута Є. Основні онтологічні положення розвинутої теорії м'якої зовнішньополітичної влади держави / Є. Братута, О. Братута // Гілея. 2023. Вип. 3 (№ 182). С. 7–16.
2. Висоцький О. Публічна дипломатія: конспект лекцій. Дніпро: СПД «Охотнік», 2020. Ч. 1. 56 с.
3. Балабанов К. «Публічна дипломатія» як відповідь на виклики сучасності / К. Балабанов, М. Трофименко // Україна дипломатична. К., 2013. Вип. 14. С. 989–1021.
4. Гавриленко І. Публічна дипломатія як специфічний інструмент зовнішньої політики США // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2011. Вип. 95. Ч. 1. С. 112–113.
5. Сухорольська І. Громадська (публічна) дипломатія в сучасних умовах міжнародних відносин: нові тренди і особливості // Регіональні студії. 2022. № 30. С. 103–107.
6. Кирилич В. Публічна дипломатія, «track two» дипломатія, парадипломатія: природа й форми здійснення // Україна дипломатична. К., 2015. Вип. 16. С. 324–330.
7. Балабанов К. Структура публічної дипломатії США / К. Балабанов, М. Трофименко // Україна дипломатична. К., 2014. Вип. 15. С. 709–719.
8. Балабанов К. Публічна дипломатія США після 11 вересня 2001 року / К. Балабанов, М. Трофименко // Україна дипломатична. К., 2016. Вип. 17. С. 728–748.
9. Сербіна Н. Культурна дипломатія як інструмент зовнішньої політики сучасної європейської держави / Н. Сербіна, О. Кучмії // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2011. Вип. 100. Ч. 1. С. 122–131.
10. Веденєєв Д. Становлення культурної дипломатії України як соціокультурного інституту // Зовнішні справи. 2021. № 1–2. С. 15–21.
11. Сибіга А. Культурна дипломатія у діяльності Посольства України в Туреччині // Зовнішні справи. 2021. № 3–4. С. 34–38.
12. Пашков В. Сфера вищої освіти як інструмент «м'якої сили» у зовнішній політиці держави // Зовнішні справи. 2020. № 7–8. С. 48–54.
13. Пашков В. Сфера вищої освіти як інструмент «м'якої сили» у зовнішній політиці держави // Зовнішні справи. 2020. № 9–10. С. 47–56.
14. Атаманенко А. Наукова дипломатія у глобалізованому світі: концептуалізація явища / А. Атаманенко, Н. Мартинюк // Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI. 2022. № 4. С. 88–97.
15. Ціватий В. Гастрономічна дипломатія: світова та українська практика й традиції дипломатії «м'якої сили» ХХІ століття // Науковий вісник Дипломатичної академії України. К., 2015. Вип. 22. Ч. 1. С. 168–172.
16. Українська дипломатична енциклопедія: у 2 т. / редкол.: Л. Губерський та ін.; Інститут міжнародних відносин КНУ імені Тараса Шевченка. К.: Знання України, 2004. Т. 1. 655 с.
17. Петрушенко В. Філософія : підручник. 4-те вид., випр. і допов. Львів: Магнолія, 2006, 2008. 506 с.
18. Тофтул М. Логіка. К.: Видавничий дім «Академія». Серія: Альма-матер. 2002. 368 с.
19. Сагайдак О. Дипломатичний протокол та етикет : підручник. 2-ге вид., переробл. і допов. К.: Знання, 2017. 326 с.
20. Словник іншомовних слів / [С. Морозов, Л. Шкарапута]; за ред. Є. Мазніченко. К.: Наукова думка, 2000. 662 с.
21. Шляхтун П. Політологія: історія та теорія : підручник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 472 с.
22. Сагайдак О. Дипломатичне представництво: організація і форми роботи : навч. посібник / О. Сагайдак, П. Сардачук // 2-ге вид., переробл. і допов. К.: Знання, 2008. 295 с.
23. Про дипломатичну службу: Закон України № 2449-VIII від 07.06.2018. Дата оновлення: 01.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19#Text>

Oleksii BRATUTA,
*PhD in Economics, Associate Professor,
Faculty of International Relations,
Ivan Franko National University of Lviv;*

Yevhen BRATUTA,
*First-year Master's Student,
Faculty of International Relations,
Ivan Franko National University of Lviv*

PUBLIC DIPLOMACY: TERMINOLOGICAL, ONTOLOGICAL, AND APPLIED RESEARCH RESULTS

Abstract. The article examines the theoretical and practical aspects of public diplomacy. Over time, the term 'public diplomacy' has undergone a semantic transformation, shifting from a mere designation of diplomatic style to encompassing the way of conducting relevant activities. It has also experienced a cognitive transformation, transitioning from life-experiential cognition to a scientific one. Within the problematic field of research, public diplomacy can be defined by the concept's fundamental social and historical circumstances, content, or individual features. The empirical findings only present a terminological identification and propose it as a scientific hypothesis, lacking a complete and universally recognised scientific system. The multifaceted nature of the phenomenon and ambiguous interpretation of its possible application in practice require further research to identify the concept's content and specify its institutional elements.

The study aims to define the complex concept of public diplomacy by analysing its historical and logical features, encompassing the transformation of the term, and determining the fundamental socio-historical circumstances that led to its emergence. It also seeks to establish a cause-and-effect relationship between these circumstances and public diplomacy, explore its essential features, assess the cause-and-effect link between public diplomacy and its specific forms identified in scientific literature, and evaluate their alignment with the concept's scope. Additionally, the study aims to determine the institutional elements of public diplomacy and estimate its significance as a resource of the state's foreign policy power in Ukraine.

The study employs general scientific methodological tools, including comparative analysis, categorical analysis, complex analysis, hypothetical and deductive methods, cause-and-effect analysis, generalisation, and systematisation.

Keywords: state, soft foreign policy power, diplomacy, traditional diplomacy, public diplomacy.